

С. Улиганець, канд. геогр. наук, доц.,
 О. Арион, канд. геогр. наук, доц.,
 Д. Боль, студ.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ: М. КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСКИЙ

Описаны особенности развития культурно-познавательного туризма, который приобретает все большую популярность среди туристов; охарактеризовано его развитие в городе Каменец-Подольский как в одном из туристических центров, имеющих мощный историко-культурный потенциал. Также в данной работе представлен SWOT-анализ сильных и слабых сторон, возможностей и угроз с целью определения перспектив и проблем развития культурно-познавательного туризма на территории исследования.

Ключевые слова: туризм, досуг, культура, историко-культурное наследие, культурно-познавательный туризм.

S. Uliganets, PhD Geography, Associate Professor,
 O. Arion, PhD Geography, Associate Professor,
 D. Bol, Student
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CULTURAL-EDUCATIONAL TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE: KAMYANETS-PODILSKY

Features of the cultural-educational tourism development as one of becoming more popular among tourists are considered here. Its development in Kamyanets-Podilsky as one of the tourist centers with a strong historical and cultural potential is described. In this paper the SWOT analysis of strengths and weaknesses, opportunities and threats is presented in order to determine the prospects and problems of cultural and educational tourism development in the research area.

According to its purpose, the SWOT analysis of cultural-educational tourism in Kamyanets-Podilsky is a "tool" for introducing realistic action plans in Kamyanets-Podilsky city, in which, along with medium-term strategic goals, short-term operational goals will be defined, their own projects namely. On the one hand, the implementation of these projects should weaken the influence of the weaknesses of the city, with the simultaneous strengthening of its strengths. On the other hand, to contribute fully, avoiding threats, to the use of opportunities that may arise out of external forces.

Key words: tourism, leisure, culture, historical and cultural heritage, cultural-educational tourism.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.14>
 УДК 339.9

Н. Матвієнко, канд. геогр. наук, доц.,
 В. Матвієнко, канд. геогр. наук, доц.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ХОРВАТІЇ

Міжнародний туризм набуває все більшого впливу на підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках. Розглянуто систему чинників, які стали передумовою розвитку туристичної галузі у Хорватії. Досліджено основні природно-географічні чинники – рельєф, клімат, водний чинник та природно-заповідний фонд. Розкрито значення суспільно-географічних чинників: суспільно-географічного положення, історико-географічного, демографічного, культурно-історичного, рівня соціально-економічного розвитку, матеріально-технічної бази та транспортного чинників. Проаналізовано значення для розвитку туризму в Хорватії еколого-географічного чинника. Охарактеризовано їхню роль у розвитку сучасної туристичної сфери Хорватії.

Ключові слова: туризм, природно-географічні чинники, суспільно-географічні чинники, еколого-географічний чинник, Хорватія.

Актуальність дослідження. У 2017 р. показники кількості подорожей у світі виявились найвищими за останні сім років. Усього відпочивати за кордон у 2017 р. із різних куточків світу їздили 1,33 млрд осіб, 51 % із яких – жителі Європи. Найбільший інтерес мандрівники проявили до країн Європи. Туристичний потік у цей регіон, порівняно із 2016 р., зріс аж на 8 %, тобто на 671 млн туристів [1]. Особливо популярними стали країни середземноморського узбережжя.

Постановка проблеми. Хорватія є однією з найуспішніших країн зі складу колишньої республіки Югославії. Її розпад став одним із світових національних конфліктів, де пролилося чимало людської крові, до речі схожий на той, що сьогодні переживає наша держава. Та хорватам удалося погасити сепаратистський конфлікт на своїй території й невдовзі вступити до Європейського Союзу (2013). Хорватська влада розраховує на те, що до 2020 р. отримає із Брюсселя на розвиток та реформи 12 млрд євро.

Унаслідок цієї війни Хорватія була фактично паралізована. До 1996 р. 40 % державних витрат направлялось на оборону країни. Економіка країни була у стані стагнації. Її характеризувало поширене по всій країні безробіття, відсутність реформ, повільна приватизація, слабка конкурентоспроможність та гіперінфляція. Із

1993 р. Хорватія почала реалізацію плану економічної стабілізації. Країна приділила головну увагу таким галузям, як видобуток корисних копалин, суднобудування, нафтопереробка й туризм. Туризм у Хорватії отримав статус галузі пріоритетного розвитку.

Сьогодні Хорватія один із найбільш значущих туристичних напрямів середземноморського регіону, а галузь туризму успішно розвивається та приносить стабільний дохід. На одного жителя Хорватії у 2017 р. припадало 14 туристів. Отже, дослідження чинників розвитку туризму Хорватії є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Туристсько-країнознавчому аналізу Хорватії присвячені праці Б. Шварца, А. Сабо, Л. Городнянської, М. Сартакової, П. Летчера, В. Стафійчука, І. Дубович, І. Дахна тощо.

Метою статті є дослідження чинників розвитку туризму в Хорватії.

Виклад основного матеріалу. На розвиток туризму в Хорватії мають вплив три групи чинників: природно-географічні, суспільно-географічні та еколого-географічний чинник.

Основними природно-географічними чинниками є рельєф, клімат, водний чинник, природно-заповідний фонд. Розвиток туристичної сфери базується на цільо-

вому використанні наявних туристичних ресурсів як основи для формування туристичного продукту.

Рельєф. Хорватія має всі необхідні природно-рекреаційні ресурси для успішного розвитку туризму. Мальовничі ландшафти Придунайської низовини на сході, гірські хребти у центрі та на заході, численні острови Адриатики. Хорватію називають "країною тисячі островів". Узбережжя країни є одним із найбільш порізаних у світі. Воно налічує 1185 островів та острівців із загальною довжиною берегової лінії 4058 км. Довжина узбережжя материкової частини за умовною прямою – 600 км, а з огляду на його порізаність – 1778 км. Із усіх островів Хорватії населеними є 66. Оскільки поки рішення про приватизацію островів не прийнято, їх здають в оренду на 99 років [10, с. 244]. Велика частина території розташована на висоті понад 500 м над рівнем моря, але гір вище 2100 м немає. Узбережжя відділене хребтами Горський Котар, Велебіт та Дінара. Найвищі вершини: Цінцар (2085 м), Велика-вершина (1890 м), Дінара (1830 м). Східна та північно-західна частини країни низинні.

Гірським районом Хорватії властива тривала, багатосніжна зима, що є чудовою умовою для розвитку зимових видів туризму. Основні гірськолижні курорти – Дельніци, Мркопаль, Белоласіца, Платак та Медведніца. Дінарське нагір'я – район поширення карсту, що створює відмінні умови для скелелазіння. Для цього придатними є численні печери, каньйони, скелясті береги Башки [14, с. 147].

Клімат на півночі країни континентальний із максимальними температурами повітря у липні – серпні до +28 °С. На Адриатичному узбережжі клімат середземноморський із сухим, спекотним літом і м'якою, вологою зимою й максимальними температурними показниками до +34 °С. Мінімальні температури у січні – лютому в континентальній частині сягають -2 °С, а на узбережжі до +9 °С. Південна Далмація належить до найбільш сонячних регіонів Європи: середньорічний показник тривалості сонячного дня становить більше 7 год, а в липні – 12,4 год на день, тобто, як в Олександрії (Єгипет) **Помилка! Джерело посилання не знайдено.** [15].

Оптимальний час для відпочинку на Адриатиці – із середини червня до кінця вересня. Популярними приморськими курортами є Дубровнік, Кавтат, Спліт, Маркарска, Пула, Опатія, Трогір, Цріквеніца, Рієка, Пореч, а також острови Хвар, Брач, Крк, Корчула, Црес, що придатні для дайвінгу та яхтингу. У Дубровніку знімали Королівську гавань із відомого серіалу "Гра престолів". Це місце настільки почало користуватися популярністю серед туристів, що влада Дубровніка була змушена ухвалити рішення про обмеження кількості круїзних лайнерів, що заходять до міського порту. Із 2019 р. пришвартовуватися тут зможуть не більше двох круїзних лайнерів на день із чисельністю пасажирів не більше 5 тис. кожен.

Водний чинник. Води Адриатичного моря поблизу узбережжя чисті та прозорі, у серпні прогріваються до 25–27 °С, уміст солей становить 34 мг/л (у два рази солоніше, ніж Чорне море) [14, с. 147]. Чистим і теплим Адриатичним морем, що омиває береги Хорватії, захоплювався сам Жак Ів Кусто. Майже 90 % найкращих пляжів країни перебувають у власності держави, відтак, вони безкоштовні (як мінімум вхід на територію). Пляжі Хорватії виключно кам'янисті (піщано-галькові, галькові й гальково-кам'янисті). У північній частині – скелясті з гальковими ділянками, на півдні – дрібногалькові та навіть піщано-галькові, але все одно класичного пісочку в Хорватії немає [6, с. 478].

Основними річками є Дунай та його притоки Сава і Драва, що впадають у Чорне море. На нечисленних річках басейну Адриатичного моря багато водоспадів. Найбільше озеро – Вранське (поблизу Біограда), найпривабливіші озера – Плітвицькі (16 озер на р. Корана), Червоне та Синє (біля м. Імотські), Візовачко і Проклянско (по р. Крка). Озеро Копачова – місце гніздування птахів в орнітологічному заповіднику "Копачкі-Рит".

Перевагою Хорватії є наявність термальних вод і мінеральних джерел. Найбільше їх на півночі – у Загір'ї (Вараздин, Стубіца, Крапіна, Тухель) і Славонії (Дарувар, Ліпик, Топушко, Валпово). У центральній частині країни, в Істрії та на острові Хвар виявлені підземні води – у містах Умаг, Опатія, Цріквеніца. В основі лікування лежить використання мінеральної води різних типів із додаванням масел, водоростей, лікувальних грязей: радонові води – Крапінське Топліце; йодиста термальна вода – Бізовач; сульфідні води – Тухельське Топліце, Вараздинське Топліце; вулканічні грязі фанго – Дарувар; сульфатно-радонові води – Істарське Топліце; хлоридно-натрієві – Нафталан; йодо-бромні, залісті й гідрокарбонатні – Топуско. Бальнеологія рекомендується людям, які страждають від захворювань серцево-судинної, нервової, ендокринної, дихальної, травної систем та ожиріння. У лікуванні використовуються як гідропатія (застосування прісної води в лікувальних цілях), так і ванни [14, с. 148].

Унікальним є курорт Нафталан у м Іванчик-Град (заснований 1989 р.), що відомий рідкісним джерелом лікувальної нафти "нафталан" і гарячими мінеральними водами. Цілющі властивості нафталану відомі понад 600 років. Нафталанотерапія застосовується у вигляді загальних і місцевих ванн. У світі є лише два родовища нафталану, на базі яких діють курорти – Нафталан в Азербайджані та Нафталан у Хорватії.

Природно-заповідний фонд. У рослинному покриві на рівнинній півночі переважають степові трави, у гірській частині – ліси (бук, дуб), на узбережжі – зарості вічнозелених субтропічних чагарників і дерев (суничне дерево, мирт, лавр). Усього в Хорватії нараховують 380 видів фауни та 44 види флори. У прибережних водах водяться найкращі на Середземномор'ї види риб, раків та устриць [8].

Природні ресурси Хорватії охороняються державою в межах восьми національних парків (Плітвицькі озера, Крк, Бріюні, Паклениця, Млет, Корнаті, Північний Велебіт, Рисняк). Природні парки Хорватії – Біоково, Копачкі Ріт, Лонське Поле, Медведніца, Телашчіца, Велебіт, Жумберак, Папук, Учка, Ластово та Вранське озеро. У країні виділяють два заповідники: Лімський канал та Мотовунський ліс. Природним надбанням є ріка Гацка, Червоне та Синє озера, Синя печера та інші об'єкти.

Національний парк "Плітвицькі озера" включає 16 озер, з'єднаних 92-ма каскадами водоспадів. Хорвати називають його "восьмим чудом світу". У парку діють маршрути екологічно чистих електропоїздів. Тут знімали кілька картин із фільмів "Про індіанців" за творами Карла Мая. Спортсмени більше 15-ти країн світу приїжджають сюди на "Плітвицький марафон" [15].

Національний парк "Крк" за видовим різноманіттям птахів належить до найбагатших в Європі. Річка Крка сімома водоспадами зливається на дно каньйону. Поряд із найбільшим водоспадом Скрадинські Бук розташований етнографічний музей, де експонуються водяні млини і своєрідна "пральна машина", яка працює на енергії водоспаду.

Національний парк "Бріюні" розташований на 14-ти островах біля півострова Істрія. Колись архіпелаг належав австрійському сталевому магнату Пауло Купельвізеру,

який перетворив його на літній курорт. Тоді ж острови врятував від малярії відомий лікар Роберт Кох. Тут також містилася літня резиденція Йосипа Броз Тіто [3, с. 8].

Національний парк "Млет" розташований на найбільш лісистому острові країни (72 % площі вкрито лісом), неподалік Дубровніка. На острові багато озер із острівцями та пам'яток культури: монастир бенедиктинців XII ст., залишки римського палацу і базилики в Полаче тощо.

Національний парк "Корнати" охоплює понад 100 островів. За легендою, Корнати виникли, коли у Бога, після того, як він створив Землю, залишилося кілька камінчиків, і він кинув їх через плече. Тут спостерігається геологічний феномен – скелі "корони" заввишки до 100 м, що "зростають" з моря.

Національний парк "Північний Велебіт" є наймолодшим із восьми парків (створений 1999 р.). На горі Завіжан (1676 м) розташована найвища метеостанція країни. У центрі парку – заповідники "Рожанські Кук" і "Хайдучки Кук" із вапняковими скелями цікавої форми, однією з найглибших у світі Лукіною печерою і багатим Ботанічним садом.

Лонське Поле є однією з найбільших болотистих місцевостей Європи. Гірський масив Велебіт проголошений Світовим резерватом природи. У межах парку "Папук" створено геопарк, що 2007 р. став 30-м у світі та першим у Хорватії членом Європейської мережі геопарків [13]. Вранське озеро є найбільшим у Хорватії і знаходиться близько моря, тому тут водиться і річкова, і морська риба. Лімський канал – затока, схожа на норвезький фіорд. Тут створено ферми з розведення молюсків. Чи не найвідомішим риболовецьким місцем Європи є р. Гацька, де розташована велика кількість водяних млинів. Карстовим феноменом є Червоне та Синє озера. На острові Црес зустрічається така рідкісна в Європі популяція білоголового яструба. Червоний корал Адриатичного моря має природне походження [3, с. 38].

Основними суспільно-географічними чинниками розвитку туризму Хорватії є: чинник суспільно-географічного положення, історико-географічний, демографічний, культурно-історичний, рівень соціально-економічного розвитку, матеріально-технічна база та транспортні чинники.

Суспільно-географічне положення Республіки Хорватія характеризується її розташуванням у Південно-Східній Європі, на західному узбережжі Балканського півострова. Площа країни становить 56594 км², а разом із акваторією – 88073 км². Хорватія має, як сухопутні, так і морські кордони. На півночі країна межує зі Словенією

(670 км), на північному сході – з Угорщиною (329 км), на сході – із Сербією (241 км), на південному сході – з Боснією і Герцеговиною (932 км), а морем – з Італією [8].

Хорватія є унітарною парламентською республікою із президентською формою правління. Вона складається із 21 жупанії (округів).

Геополітичне положення Хорватії є однією зі стратегічних переваг країни, адже територією республіки проходять три найважливіших пан'європейських транспортних коридори, які сполучають Західну Європу та Азію, Східну Європу і Середземномор'я [19, с. 7].

Історико-географічний чинник. Із 1 липня 2013 р. Хорватія стала 28-м членом Європейського союзу, після виконання всіх умов для вступу. Вона стала другою після Словенії країною колишньої Югославії, що приєдналася до ЄС. Ця країна першою (окрім прецеденту із Грецією у 1981 р.) приєдналася до ЄС самостійно, а не в групі інших держав.

Процес вступу Хорватії до ЄС розпочався ще у 2001 р., коли була підписана угода про асоціацію. Перешкодою на шляху вступу стали територіальні розбіжності Хорватії зі Словенією щодо Піранської затоки в Адриатичному морі, що для Словенії забезпечує прямий вихід у міжнародні води (це питання так і не вдалося врегулювати). Також територіальні проблеми країна має із Сербією, Боснією і Герцеговиною та Чорногорією. Проте вони не вплинули на її переговори з ЄС. У січні 2012 р. у Хорватії було проведено загальнонаціональний референдум. За даними Європейського статистичного агентства, явка населення була низькою (44 %). За приєднання до ЄС висловилося трохи більше 66 % присутніх або 1,3 млн із 4,4 млн хорватів, що свідчить про доволі стримане відношенні населення до євроінтеграції [19, с. 3].

Процес прийняття Хорватії до ЄС розпочався ще в економічно благополучний період. Надалі для протидії негативному впливу світової економічної кризи було вжито заходів стосовно фінансової стабілізації (Стратегія економічного розвитку Хорватії 2008–2012 рр., Програма економічного оздоровлення на 2010–2020 рр.). За економічними показниками Хорватія стала однією з найбідніших країн ЄС (табл. 1), випереджаючи лише Болгарію, Румунію та Латвію [16, с. 1–2]. У 2012 р. ВВП Хорватії становив 44 млрд EUR. ВВП на душу населення становив 61 % від середнього по ЄС і залишався на рівні докризового 2007 р., тоді як у Польщі та Угорщині за цей самий період виріс із 61 до 66 % [19, с. 2].

Таблиця 1. Рівень економічного розвитку Хорватії на момент вступу до ЄС (за даними Європейського статистичного агентства) [16]

Показник	Хорватія	ЄС у складі 27 країн	ЄС у складі 28 країн
Чисельність населення, млн осіб	4,4	502,4	506,8
Середня тривалість життя, років	чоловіків	73,9	77,4
	жінок	80,4	83,2
Частка населення віком молодше 15 років, %	14,9	15,6	15,6
Частка населення віком старше 65 років, %	1,3	17,8	17,8
Густота населення, осіб/км ²	77,8	116,8	116,3
Рівень відтворення населення, новонароджених/жінку	1,4	1,57	-
ВВП, млрд EUR	44	12901	12945
Щорічне зростання ВВП, %	- 2	- 0,3	- 0,3
Рівень безробіття, %	18,1	11,0	11,1
у т. ч. осіб молодше 25 років	51,8	23,5	23,7
Рівень зайнятості, %	48,7	64,2	64,1
у т. ч. у сфері промисловості і будівництва	27,7	24,5	24,6
у т. ч. у сфері сільського господарства	10,9	5,0	5,0
у т. ч. у сфері обслуговування	61,4	70,5	70,4
Частка експорту до країн ЄС	58,5	-	62,9
Частка населення із закінченою вищою освітою	18,6	27,7	-
у т. ч. жінок	19,7	28,9	-
у т. ч. чоловіків	17,6	26,5	-
Частка населення, що має доступ до мережі інтернет, %	66	76	-

За рівнем безробіття, що досягло 18,1 % у 2012 р. (у 2007 р. цей показник становив 9,9 %) Хорватія належить до чотирьох "рекордсменів" ЄС, де в середньому цей показник становив 11 %. Безробіття серед молоді до 25 років перевищувало 51,8 %, тоді як у середньому по ЄС – лише 23,5 %. Розмір середньої заробітної плати в Хорватії становив 373 євро. Рівень життя у країні знизився на 5 % у 2012 р., у той час як у країнах ЄС він скорочувався в середньому на 1 %. Інфляція в Хорватії становила 4,7 % у 2012 р., а у 2005 – лише 3,3 %. Промислове виробництво у країні скоротилося на 5,3 % у 2012 р., у той час, як у докризовому 2007-му спостерігалось його зростання на 5,3 %. При цьому ціни на продукти харчування в Хорватії наближалися до західноєвропейських (92 % від середнього показника по ЄС) [16].

У 2012 р. бюджетний дефіцит у Хорватії був доволі великий – 4,5 %, замість необхідних ЄС 3 %. Зовнішній борг країни перевищував кризову для Євросоюзу позначку (66,1 % ВВП у 2012 р.) [19, с. 2]. Дефіцит торгового балансу перевищував 6,4 млрд EUR, у зв'язку зі швидким скороченням експорту внаслідок кризи. Імпорт на цей час становив 21,1 млрд EUR, а експорт – 13,1 млрд EUR [16]. Вступ Хорватії до ЄС призвів до виходу країни із Центрально-Європейської асоціації вільної торгівлі, однак країна одержала доступ до ринків ЄС.

Демографічний чинник. Сьогодні чисельність населення Хорватії становить 4,3 млн осіб (2017). При цьому спостерігається скорочення чисельності населення за природним рухом на рівні -0,5 %. Народжуваність становить 8,9 ‰, смертність – 12,2 ‰, дитяча смертність – 9,3 осіб на 1000 народжених. Коефіцієнт фертильності становить лише 1,4 народжень на одну жінку (211-те місце у світі). При цьому для країни характерне також від'ємне сальдо міграції населення (-1,7 ‰).

Тривалість життя населення становить у середньому 76,1 років (чоловіки – 72,9 років, а жінки – 79,4 років). При цьому середній вік населення становить 43 роки (чоловіки – 41,1 років, а жінки – 45 років).

Статеву структуру характеризується переважанням жінок (51,8%) над чоловіками (48,2 %). У віковій структурі характерне значне переважання осіб післяпрацевдатного віку (понад 65 років) над дітьми (0–14 років) у співвідношенні – 19,3 % проти 14,2 %. Таким чином, частка населення працевдатного віку становить 66,5 %. Фактично у господарському комплексі Хорватії зайнято 1,56 млн осіб. У структурі зайнятості переважає сфера послуг – 70,8 % населення, у промисловості – 27,3 %, у сільському господарстві лише 1,9 %. У сфері туризму створено понад 10 % усіх робочих місць і цей показник має стійку тенденцію до зростання. При цьому, якщо врахувати ширший ефект від інвестицій, ланцюжка поставок та індукований вплив на доходи, то загальний внесок туризму становитиме вже 23,5 % (320,5 тис. осіб) від загальної зайнятості. За прогнозними розрахунками, на період до 2028 р. передбачається щорічне зростання робочих місць у галузі на 1,4 % до 366 тис. (27,2 % від загальної зайнятості) [11].

Густота населення Хорватії становить 75,8 осіб/км² (128-ме місце у світі). Розміщене воно переважно у північній частині країни. Близько чверті всього населення проживає в Загребі та столичному регіоні. Значна кількість адриатичних островів населена доволі спорадично.

Рівень урбанізації становить 56,9 %. Найбільші міста: Загреб (793 тис. осіб), Спліт (178 тис. осіб), Рієка (144 тис. осіб), Осіек (90,5 тис. осіб).

Існує історична версія, що хорвати є далекими родичами сучасних галичан-українців. Підтвердженням цьому є схожі топоніми й морфологічні особливості у мові та, навіть, спільні риси у менталітеті [17]. За національним складом у населенні Хорватії спостерігається значна

перевага осіб титульної нації – хорватів (90,4 %), серби становлять 4,4 % населення, решту 4,4 % – боснійці, угорці, словени, чехи та румуни. Ще 0,8 % громадян країни не визначилися з етнічною належністю.

Більшість населення сповідує католицизм – 87,8 %, також у країні поширені православ'я, іслам і протестантизм [11]. Державною мовою є хорватська, однак поширені англійська, німецька та італійська мови.

Культурно-історичний чинник. Географічне розташування Хорватії значною мірою відбилося на її культурно-історичній спадщині. Прибережна зона та континентальна частина багаті культурними пам'ятками з усіх історичних періодів – від античності до сучасності. Найбільше історичних пам'яток – від курганів епохи неоліту до середньовічної фортеці старого міста є на острові Корчула, який, за легендою, є батьківщиною видатного середньовічного мандрівника Марко Поло. Хорватія також є місцем походження знаменитої та дуже давньої породи плямистих собак – далматинських догів. Окрім того, саме цій країні світ зобов'язаний модою на краватки. Колізей міста Пули вважається прототипом для римського Колізею, оскільки збудований він значно раніше. У хорватському місті Заврш'є Нетретицько є своя "Пізанська вежа" – 22-метрова дзвіниця, яка відхилилася від осі на 40 см. Також країна відома об'єктами, які визнані найменшими у світі, зокрема, найменше місто Хум та найменша церква – собор Святого Хреста у м. Ніні. Абсолютно унікальною спорудою може похвалитися хорватське місто Задар, де розташований єдиний у світі морський орган. Є в Хорватії і чимало музеїв, але, мабуть, найоригінальніший – "Музей розірваних стосунків", який у 2011 р. був відзначений спеціальною премією "Європейський музей року" [17].

Рівень соціально-економічного розвитку. За індексом людського розвитку Хорватія на 46-му місці серед 189-ти країн світу.

ВВП Хорватії сягає 54,5 млрд дол США (2017). Це більше, ніж у таких державах ЄС, як Латвія, Литва, Естонія та Словенія. Дохід на душу населення за паритетом купівельної спроможності перебуває на рівні 24400 дол. США. Із 1 січня 2017 р. мінімальний розмір оплати праці становить 327 кун, або 441 євро. У промисловості створюється 27,3 %, а в сільському господарстві – 1,9 % ВВП Хорватії [11].

Основою економіки Хорватії є сфера послуг, частка якої у ВВП країни становить 70,8 %, причому прямі доходи від туризму становлять 10,9 % ВВП (у ЄС у середньому 3,9 %) і за прогнозами вони щороку зростатимуть. За розрахунками, загальна частка туризму, з урахуванням ширшого ефекту від інвестицій, ланцюжка поставок та індукований вплив на доходи, становитиме вже 25 % (у ЄС у середньому 10 %) від ВВП Хорватії [12]. Чинниками такого зростання є, у першу чергу, збільшення чисельності готелів, туристичних агенцій, авіа-та інших пасажирських перевезень.

Визначальним чинником розвитку туризму є матеріально-технічна база. Система закладів розміщення Хорватії представлена готелями, туристичними базами, кемпінгами, СПА-центрами, хостелями та іншими закладами (табл. 2). У Хорватії прийнята європейська класифікація готелів і більшість із них відповідає заявленій категорії. Понад 90 % готелів відреставровано, а якість сервісу в них не гірша, ніж в інших європейських країнах. Готелі, які входять до готельних ланцюгів Sol Melia, Iberostar, Laguna, Brela, Adria Resorts, Riviera, вважаються кращими в Хорватії. Найбільше закладів розміщення у приморських округах країни, зокрема в Істрії та Дубровнику. Так, кількість місць у готелях Істрії приблизно дорівнює кількості місць у готелях трьох центральних округів (Ліка-Сень, Задар та Шибеник-Кнін) [10, с. 48–49].

Таблиця 2. Структура закладів розміщення Хорватії у період 2000–2017 рр. (за даними Національної ради з туризму Хорватії) [8]

Тип закладу розміщення	Кількість закладів розміщення					
	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Готелі та апарт-готелі	446	516	616	692	714	721
2. Туристичні бази	79	68	49	48	48	48
3. Кемпінги	198	224	235	271	202	284
4. СПА-центри	9	9	10	11	10	9
5. Хостели	18	31	50	187	266	293
6. Інші заклади розміщення	384	682	1157	3330	4960	6551
Всього	1134	1530	2117	4567	6232	7946

Популярними серед туристів є кемпінги та приватні апартаменти. Апартаменти являють собою 2–3–4-поверхові приватні будинки за 30–600 м від моря із громадським пляжем. Вони також мають класифікацію – чим більше послуг і ближче до моря, тим більше "зірочок" і вища ціна. На приватний сектор припадає більше половини ліжко-місць усієї бази розміщення країни [18]. У структурі розміщення туристів лише 13 % туристів зупиняються в готелях, а 49 % поселяються у приватному секторі. За даними Національної ради з туризму станом на 2017 р. у країні налічується 284 кемпінги, що можуть розмістити 241,8 тис. осіб (табл. 2). Усі кемпінги технічно оснащені, а деякі з них вважаються одними з найбільш відвідуваних в Європі [8].

Хорватія є неофіційною світовою столицею натуризму та нудизму. Острів Раб прославився тим, що тут уперше в Європі ще в середині ХХ ст. офіційно відкрилися перші пляжі для нудистів (є версія, що цьому посприяв британський принц Едуард VIII, який разом зі своєю коханою скупався тут голяка). У 1953 р. Хорватія першою відкрила кордони для комерційних натуристських центрів. Узбережжя країни тримає світову першість за щільністю нудистських пляжів. Розміщуються натуристи у клубних готелях, бунгало, апартаментах. У Хорватії налічується понад 20 спеціалізованих центрів: "Коверсада" у Врсаре; "Монсена" (тут проходять Альп-Адріатичні спортивні ігри серед натуристів) та "Істра" поблизу м. Ровінь; "Медулін" поблизу Пули; "Соларіс" і "Доказ" у Порече. У м. Бол знаходиться відомий нудистський пляж Пакліна.

Традиційний ресторан у Хорватії має назву коноба (хорв. "копова"). У його меню переважають м'ясні та рибні страви, приготовлені на грилі. Також у країні особливо на Істрії, поширені тратторії – ресторани італійської кухні, що спеціалізуються на приготуванні м'яса на грилі. Істотним плюсом ресторанів у Хорватії є величезні порції та відносно невисока ціна.

Транспортний чинник. Національним авіаперевізником Хорватії є "Croatia Airlines", що виконує рейси до всіх великих міст Європи – Амстердама, Брюсселя, Лондона, Мюнхена, Франкфурта, Цюриха, Парижа, Праги, Риму, Відня, Тель-Авіва, а також усередині країни. У Хорватії налічується 68 аеропортів, серед яких один геліпорт та сім – міжнародних аеропортів у Загребі (понад 2 млн пасажирів на рік), Спліті, Дубровнику, Пулі, Задарі (злітна смуга перетинає автомобільну трасу, рух якою зупиняється щоразу, коли злітає чи сідає літак), Рієці й Осієку [10, с. 28].

Сьогодні хорватські автомобільні дороги є найбільш сучасними та безпечними в Європі. Хорватія має 26 958 км різних видів автодорі: "autocesta" (автомагістраль), "polu-autocesta" (напівавтомагістраль) та "brza cesta" (швидкісне шосе). За користування ними передбачено плату. При в'їзді на автомагістраль водію видають талон, у якому зазначене місце в'їзду. При з'їзді з автомагістралі талон повертають оператору і на підста-

ві подоланої відстані розраховують оплату. Ціни різняться за регіонами, а на розмір тарифів також впливає тип транспортного засобу. Плата за проїзд деякими мостами й тунелями береться окремо. Міст Крк – один із найдовших у світі (1430 м). Найпоширенішим і найдоступнішим видом громадського транспорту є автобус, яким можна легко дістатися до найвіддаленіших куточків Хорватії. Майже всі автобуси, навіть на внутрішніх маршрутах, обладнані кондиціонерами повітря, що дуже комфортно для пасажирів. Урядовою постановою встановлено термін експлуатації пасажирських автобусів, який не має перевищувати 12 років. Регулярні міжнародні автобусні лінії з'єднують Хорватію з Боснією і Герцеговиною, Сербією, Словенією, Австрією, Німеччиною, Швейцарією. Загреб має найсучасніший автовокзал у Хорватії. У великих містах (Загреб, Осіек) є мережа трамвайних ліній.

Між прибережними містами та островами Хорватії курсують поромні та теплоходи. Провідна пасажирська судноплавна компанія – "Ядролінія". Основні порти: Рієка (найбільший), Плоче, Спліт (найбільший пасажирський). Великі портові міста з'єднані поромними лініями. Через Хорватію протікає Дунай, головним портом на якому є Вуковар [2, с. 45].

Центром залізничної мережі Хорватії є Загреб. Рух поїздів найінтенсивніший на півночі. Уздовж узбережжя, через гірський рельєф, потяги не ходять (відсутнє залізничне сполучення з Дубровником) [10, с. 33-34].

За даними Національної ради з туризму станом на 2016 р. у Хорватії здійснюють діяльність 1080 туристичних агенцій [8].

Еколого-географічний чинник. Хорватія – екологічно чиста країна. На узбережжі немає жодного промислового підприємства, а прозорість води досягає 50-ти м. Уже кілька років поспіль країна отримує "Блакитний прапор" від ЮНЕСКО.

З огляду на те, що 50 % населення Хорватії проживає на 26,8 % території країни, вплив населення та промисловості на її екологію є територіально неоднорідним. Екологічний слід (міра потреб населення в екосистемах) особливо високий у Загребі та його окрузі, де на 6,6 % території проживає 25 % населення [7]. Зростання даного показника є негативним для навколишнього середовища, адже призводить до його фрагментації.

Для охорони довкілля у Хорватії створено ефективну систему органів управління (рис. 1). Вищим регулюючим та контролюючим органом є Міністерство туризму, якому підпорядковуються 19 державних відомств із управління національними і природними парками та стільки само регіональних відомств із управління іншими категоріями природоохоронних територій. На місцевому рівні, у межах кожного округу, відповідальними за охорону та збереження природної спадщини є місцеві центри захисту навколишнього середовища. На жаль, продуктивність їхньої діяльності є невисокою (у зв'язку з

нестачею людських ресурсів). До того ж, їхня діяльність спрямовується на захист навколишнього середовища загалом, а не природних ресурсів, оскільки вони підпорядковуються Міністерству охорони навколишнього

середовища, просторового планування та будівництва. Також урядом створено незалежне Агентство довкілля, до компетенції якого належить збір та аналіз інформації щодо стану довкілля.

Рис. 1. Система органів управління охороною природного середовища у Хорватії (за даними Державного управління з охорони навколишнього природного середовища) [5]

Агентство навколишнього середовища виокремлює такі екологічні проблеми країни: наявність нелегальних звалищ побутових відходів, окислення й органічне збіднення ґрунтів, засолення ґрунтів у долині р. Неретва і поширення ареалу лужних ґрунтів у Славонії, забруднення повітря та парникові гази, забруднення поверхневих вод тощо. Забруднення повітря в Хорватії різко скоротилося у 1991 р. слідом за падінням промислового виробництва у ході війни за незалежність, проте вже до 1997 р. досягло довоєнного рівня. Із цього часу реалізація комплексу заходів, спрямованих на зменшення кількості викидів в атмосферу, привела до зниження викидів діоксиду сірки на 32 %, а свинцю – на 92 %. Вимірювання якості повітря показали, що у сільській місцевості повітря можна вважати чистим, а в міських – відповідним вимогам законодавства. Щорічний приріст

викиду парникових газів становить 3 %, а джерелами їхнього формування є виробництво енергії (72 %), промисловість (13 %) і сільське господарство (11 %). Загалом, із 1991 р. використання речовин, що руйнують озоновий шар, скоротилося на 96 %.

Щорічно у Хорватії проводиться моніторинг стану поверхневих вод. Результати досліджень (табл. 3) свідчать про хороші оліготрофні умови уздовж більшої частини узбережжя. Ділянки підвищеної евтрофікації є лише поблизу великих прибережних міст. У період із 2009 по 2011 рр. було зафіксовано 43 випадки забруднення морських вод, що на 85 % менше порівняно з попереднім періодом дослідження (2005–2008), коли було зафіксовано 283 таких випадки. Однак у період 2013–2015 рр. даний показник зріс майже удвічі (84 випадки) [7]. У Хорватії діє понад 100 очисних споруд.

Таблиця 3. Моніторинг якості прибережних морських вод Хорватії за період із 15 травня по 30 вересня протягом 2013–2015 рр. (за даними Національної ради з туризму Хорватії) [8]

Жупанія (округ)	Кількість проведених досліджень			Кількість узятих зразків води			Кількість непридатних за екологічними стандартами зразків		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Істрія	202	202	203	2026	2025	2032	0	4	1
2. Примор'є – Госкі Котар	237	237	237	2396	2381	2433	10	1	22
3. Ліка – Сень	46	46	40	460	463	400	0	0	0
4. Задар	86	85	87	860	850	879	0	0	0
5. Шибеник – Кнін	90	92	93	900	920	930	0	0	0
6. Спліт – Далмація	144	144	144	1489	1463	1440	28	11	0
7. Дубровник – Неретва	101	106	109	1013	1063	1102	0	1	6
Разом	906	912	913				38	17	29

Значна частина Хорватії (9,2 % суші й 1 % моря) перебуває під охороною. Природні багатства охороняються у восьми національних та 11 природних парках, двох заповідниках, 77 резерватах, 28 лісопаркових зонах, 85 пам'ятках природи та 121 пам'ятниках садово-паркового мистецтва [8].

Станом на 2017 р. у списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО у Хорватії налічується 10 найменувань (1 % їх загальної кількості). Із них вісім культурних, причому два з них визнані шедеврами людського генія. Два об'єкти виділені за природним критерієм, причому один визнаний природним феноменом виключної краси та естетичної важливості. Ще 15 об'єктів на території Хор-

ватії серед кандидатів на включення до списку всесвітньої спадщини.

Крім цього, країна посіла перше місце в Європі й четверте у світі (після Китаю, Японії та Кореї) за кількістю традицій, унесених до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО (10 традицій).

Висновки. Отже, для розвитку міжнародного туризму у Хорватії склалися всі умови – вигідне географічне положення, привабливі ландшафти, сприятливий клімат, забезпеченість різноманітними водними ресурсами, доволі розвинений природно-заповідний фонд, багатство історичної та культурної спадщини. У свою чергу, ефективна діяльність уряду країни забезпечує розвиток сучасної транспортної системи, розвинутої тури-

стичної інфраструктури, охорону довкілля високий рівень безпеки та зростання інвестицій у сфері туризму. Це сприяє покращенню привабливості Хорватії та її конкурентоспроможності на туристичному ринку і прискорює процеси інтеграції до світової економіки.

Загалом 20-ти років вистачило Хорватії для того, щоб перетворитися із зони воєнного конфлікту на привабливу європейську країну, яку охоче відвідують туристи. Тепер Хорватія вважається однією з найбільш чистих і мальовничих країн Європи та входить до найпопулярніших туристичних напрямів світу.

Список використаних джерел:

1. Всесвітня туристська організація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419807>.
2. Головченко В. І. Країнознавство : підручник / В. І. Головченко, М. С. Дорошко, П. М. Ігнат'єв та ін. – К., 2009.
3. Городнянская Л. А. Хорватия. Под парусом морскими дорогами Далмации : исторический путеводитель / Л. А. Городнянская, Н. Н. Непомнящий. – М., 2008.
4. Дахно І. І. Країни світу : енцикл довід. / І. І. Дахно, С. М. Тимофіїв. – К., 2005.
5. Державний інститут захисту природи Хорватії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dzpp.hr> (21.03.16).
6. Дубович І. А. Країнознавчий словник-довідник / І. А. Дубович. – К., 2008.
7. Міністерство охорони навколишнього середовища Хорватії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.azo.hr> (21.03.16).
8. Міністерство туризму Хорватії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mint.gov.hr/UserDocsImages//AA_2018_c-dokumenti//180608_HTZTUBENG_2017.PDF.
9. Національна рада з туризму Хорватії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://croatia.hr> (13.05.16).
10. Сартакова М. С. Хорватия / М. С. Сартакова, В. Э. Фридман, И. А. Кусый. – М., 2008.
11. Світова книга фактів ЦРУ США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.
12. Світова рада з подорожей і туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wtcc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2018/croatia2018>.
13. Сидоренко В. Хорватия. Діаманти Адриатики / В. Сидоренко // Міжнародний туризм. – 2000. – № 2.
14. Стафійчук В. І. Туристичне країнознавство : туристичні ресурси світу / В. І. Стафійчук, О. Ю. Малиновська. – К., 2009.
15. Хорватия / Ф. Цетинич, М. Краске, М. Ковач, Х. Петрич / GEO Непознаний мир: Земля. – 2006. – № 9.
16. Хорватія в ЄС у цифрах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.aueb.gr/sites/default/files/library/download/Croatia_Statistics.pdf.
17. Скаврон Б. Країна тисячі островів і батьківщина краваток. Чим вабить Хорватія? // Місто. – № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mi100.info/2018/07/15/krajina-tysyachi-ostroviv-batkiivshhynakravatok-chym-vabyt-horvatiya>.
18. Litvinova E. An Analysis Of The Hotel Industry In Croatia. Applying Porter's Diamond Model / E. Litvinova. – Saarijärvi (Finland): JAMK University Of Applied Sciences, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40366/Ekaterina_Litvinova_Thesis_final.pdf?sequence=1.
19. World Bank Group – Croatia Partnership. Country Program Snapshot. – Washington: World Bank Group, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Croatia-Snapshot.pdf>.

Н. Матвиенко, канд. геогр. наук, доц.,

В. Матвиенко, канд. геогр. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ХОРВАТИИ

Международный туризм приобретает все большее влияние на повышение конкурентоспособности страны на мировых рынках. Рассмотрена система факторов, которые стали причиной развития туристической отрасли в Хорватии. Исследованы основные природно-географические факторы – рельеф, климат, водный фактор и природно-заповедный фонд. Раскрыто значение общественно-географических факторов – общественно-географического положения, историко-географического, демографического, культурно-исторического, уровня социально-экономического развития, материально-технической базы и транспортного факторов. Проанализировано значение для развития туризма в Хорватии эколого-географического фактора. Охарактеризованы их роль в развитии современной туристической сферы Хорватии.

Ключевые слова: туризм, природно-географические факторы, общественно-географические факторы, эколого-географический фактор Хорватия.

N. Matviienko, PhD Geography, Associate Professor,

V. Matviienko, PhD Geography, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FACTORS OF DEVELOPMENT OF TOURISM IN CROATIA

International tourism is gaining increasing influence on the country's competitiveness in the world markets. The article is dedicated to Croatia, one of the most successful countries in the former Yugoslav republic. Its disintegration became one of the world's national conflicts, where many human blood was shed, by the way it is similar to that which Ukraine is going through today. The Croats managed to put an end to the separatist conflict, embark on a plan for economic stability and enter the European Union. It was investigated that tourism was one of the priority development areas that the country focused on. It is determined that Croatia is one of the most important tourist destinations in the Mediterranean region, and the tourism industry is developing successfully and generating stable income. The article considers the system of factors which became the prerequisite for the development of the tourist industry in Croatia. Their role in the development of the modern tourism industry in Croatia has been

доступу: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40366/Ekaterina_Litvinova_Thesis_final.pdf?sequence=1.

19. World Bank Group – Croatia Partnership. Country Program Snapshot. – Washington: World Bank Group, 2014. – 31 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Croatia-Snapshot.pdf>.

References:

1. Vsesvitnaya turystska organizaciya [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419807>.
2. Holovchenko V. I. Krainoznavstvo : pidruchnyk / V. I. Holovchenko, M. S. Doroshko, P. M. Ihnatiev ta in. – K., 2009.
3. Horodniaskaia L. A. Khorvatyia. Pod parusom morskymy dorohamy Dalmatsyy: ystorychesky putevoditel / L. A. Horodniaskaia, N. N. Nepomniashchyi. – M., 2008.
4. Dakhno I. I. Krainy svitu : entsyklopedychnyi dovidnyk / I. I. Dakhno, S. M. Tymofiiiev. – K., 2005.
5. Derzhavnyi instytut zakhystu pryrody Khorvatii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dzpp.hr> (21.03.16).
6. Dubovych I. A. Krainoznavchyi slovnyk-dovidnyk / I. A. Dubovych. – K., 2008.
7. Ministerstvo okhorony navkolyshnoho seredovyscha Khorvatii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.azo.hr> (21.03.16).
8. Ministerstvo turyzmu Khorvatii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://mint.gov.hr/UserDocsImages//AA_2018_c-dokumenti//180608_HTZTUBENG_2017.PDF.
9. Natsionalna rada z turyzmu Khorvatii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://croatia.hr> (13.05.16).
10. Sartakova M. S. Khorvatyia / M. S. Sartakova, V. E. Frydman, Y. A. Kusyi. – M., 2008.
11. Svitova knyha faktiv TsRU SShA [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.
12. Svitova rada z podorozhei i turyzmu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.wtcc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2018/croatia2018>.
13. Sydorenko V. Khorvatyia. Diamanty Adriatyky / V. Sydorenko // Mizhnarodnyi turizm. – 2000. – № 2.
14. Stafichuk V. I. Turystychno krainoznavstvo: turystychni resursy svitu / V. I. Stafichuk, O. Iu. Malynovska. – K., 2009.
15. Khorvatyia / F. Tsetynych, M. Kraske, M. Kovach, Kh. Petrych // GEO Nepoznannyi myr: Zemlia. – 2006. – № 9.
16. Khorvatyia v YeS u tsyfrakh [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.aueb.gr/sites/default/files/library/download/Croatia_Statistics.pdf.
17. Skavron B. Krayina tisyachi ostroviv i batkiivschina kratvatok. Chim vabit Horvatiya? // Misto. – № 17 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://mi100.info/2018/07/15/krajina-tysyachi-ostroviv-batkiivshhynakravatok-chym-vabyt-horvatiya>.
18. Litvinova E. An Analysis Of The Hotel Industry In Croatia. Applying Porter's Diamond Model / E. Litvinova. – Saarijärvi (Finland): JAMK University Of Applied Sciences, 2011 [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40366/Ekaterina_Litvinova_Thesis_final.pdf?sequence=1.
19. World Bank Group – Croatia Partnership. Country Program Snapshot. – Washington: World Bank Group, 2014 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Croatia-Snapshot.pdf>.

Надійшла до редколегії 31.10.18

characterized. The main natural-geographical factors are investigated – relief, climate, water factor and nature reserve fund. It is determined that the advantage of Croatia is not only the clean and warm Adriatic sea, but also the availability of thermal waters and mineral springs, as well as a unique natural reserve fund. The significance of human-geographical factors – socio-geographical position, historical-geographical, demographic, cultural-historical, level of socio-economic development, material and technical base and transport factors are revealed. Interestingly, the accession of Croatia to the EU was not prevented either by the territorial problems that the country had with Slovenia, nor the restrained attitude of the population towards European integration, nor the external debt of the country, which exceeded the crisis mark for the European Union. An analysis of the level of economic development in Croatia showed that Croatia had become one of the poorest countries of the EU at the time of its accession to this organization. The analysis of the main indicators of socio-economic development of the country in 2017 showed that today Croatia has become a very attractive European country, which tourists are willing to visit. The basis of Croatia's economy is the service sector, whose share in the country's GDP is 70,8 %, of which direct revenue from tourism is 10,9 %. The key factor in the development of tourism in Croatia is the material and technical base. In particular, the system of accommodation of Croatia for quality and service is not inferior to other European countries. Roads are the most modern and safe in Europe. The importance of tourism development in Croatia for the ecological and geographical factor is analyzed. It has been determined that an effective system of governance has been created in Croatia for the protection of the environment. Effective state tourism policy contributes to improving the attractiveness of Croatia in the tourist market and accelerates integration processes in the world economy.

Key words: tourism, natural-geographical factors, human-geographical factors, ecological-geographical factor Croatia.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.15>
УДК 911.5:556(477.82)

О. Міщенко, канд. геогр. наук, доц.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна

ВОДНІ ДЖЕРЕЛА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СТРУКТУРІ САКРАЛЬНОГО ЛАНДШАФТУ

Дослідження гідрогеологічної ситуації Волинської області показує, що при формуванні водних джерел найбільше значення мають водоносні горизонти неоплестоценових і голоценових відкладів, а також верхньої крейди.

Обґрунтовано наявність просторової, часової, морфологічної структур у межах сакрального ландшафту. У межах просторової структури сакрального ландшафту, складовою якого служить водне джерело, виокремлено такі підсистеми: ландшафтна структура, водне джерело, абіотичні природні компоненти, рослинний і тваринний світ, антропогенно-техногенна складова, людина.

Досліджено водні джерела Волинської області, які пов'язані із релігійними подіями, міфами, символами та мають сакральне значення для жителів місцевих сіл, а подекуди й регіону.

Обґрунтовано необхідність проведення екологічного моніторингу, розробки системи заходів, які забезпечать не тільки охорону і збереження водних джерел області, а й поліпшать їх естетичний, екологічний, санітарний стан.

Ключові слова: водне джерело, сакральний ландшафт, структура, Волинська область.

Постановка проблеми дослідження. Сакральний ландшафт завдяки своїм унікальним природним і культурним складовим відображає та зберігає провідні світоглядні ідеї й цінності суспільства, служить важливим чинником його безперервного існування в часі, забезпечуючи передачу майбутнім поколінням великого масиву історичної інформації. Вода є одним із провідних сакральних символів у минулому та на сучасному етапі розвитку соціуму. У всіх релігійних обрядах світу воді відводилася і відводиться найважливіша роль. Підземні джерела, водоспади, річки, озера, моря і, звичайно, океани персоналізували у богів і богинь, яких необхідно було задобрювати. В Україні серед водних об'єктів найбільш сакралізуються джерела. Це пов'язано з переказами про лікувальні властивості води у джерелі, вияв чуда (церковних предметів чи святих) у їх межах. Окремим типом джерел є водосвятні – їх використовують у ритуальних діях, зокрема для припинення засухи та викликання опадів. Вивчення і аналіз водних джерел Волинської області у структурі сакрального ландшафту, їх сучасний стан та функціональне призначення зумовили вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нами вивчалися водні джерела Волинської області, які мають сакральне значення та використовуються як об'єкти паломництва [12]. Сакральний ландшафт досліджувався переважно у контексті вивчення релігійних систем у межах гуманістичної географії, географії релігії. В Україні одним із перших дослідників цього питання був С. Романчук [18], який розглядав можливі варіанти сакралізації ландшафтів і виокремив практичні підходи у їх вивченні. Концепцію сакрального ландшафту розвивав М. Гродзинський [2]. Г. Денисик [3] у своїх працях розглядав зміст поняття *сакральний простір*, його класифікацію та відмінність від релігійного простору. В. Воловик [1] дослідив історію формування сакрально-

го ландшафту, його дефініцію, а також класифікацію. У Росії зміст поняття сакральний ландшафт досліджували М. Кулешова [7], О. Окладнікова [14]. У контексті наших досліджень [10; 11] сакральний ландшафт розглядається як природна, природно-антропогенна, антропогенна система, пов'язана з певними життєвими символами, міфами, вагомими подіями, релігійними почуттями, має надзвичайно ціннісне значення для людини, або групи людей та потребує особливого вшанування й охорони.

Метою роботи є дослідження структури та гідрогеологічних передумов формування водних джерел у структурі сакрального ландшафту. Для досягнення цієї мети вирішувалися такі завдання:

- дослідити гідрогеологічні умови формування водних джерел Волинської області;
- проаналізувати особливості структури сакрального ландшафту, складовою якого є водне джерело;
- визначити складові просторової структури сакрального ландшафту;
- охарактеризувати водні джерела Волинської області, які пов'язані з релігійними подіями, міфами, символами.

Виклад основного матеріалу. У формуванні водних джерел гідрогеологічний чинник є провідним. Волинська область розміщена в межах Волино-Подільського артезіанського басейну, в якому поширені прісні та мінералізовані підземні води [17]. Гідрогеологічні особливості досліджуваної території визначаються геолого-структурними, кліматичними та геоморфологічними чинниками. Найбільше значення для формування сучасної гідрогеологічної ситуації мають водоносні горизонти неоплейстоценових і голоценових відкладів, а також верхньої крейди.

Між усіма водоносними горизонтами четвертинних відкладів немає неперервних водотривких пластів, тому